

TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Sadikov Zafarbek Adilbekovich

Andijon davlat texnika instituti “Buxgalteriya hisobi” kafedrası katta o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20354884>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Shuningdek, bank tizimida raqamlashtirish jarayonlari, mobil banking, internet banking, fintech texnologiyalar va sun’iy intellekt asosidagi xizmatlarning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. O‘zbekiston tijorat banklarida raqamli xizmatlarni joriy etish holati, mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatiga ta’siri hamda rivojlantirish istiqbollari ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijasida bank xizmatlari samaradorligini oshirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va mijozlar bazasini kengaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli bank xizmatlari, tijorat banklari, mobil banking, internet banking, fintech, bank innovatsiyalari, sun’iy intellekt, bank tizimi, raqamli iqtisodiyot.

Аннотация. В данной научной статье исследованы теоретические и практические аспекты развития цифровых банковских услуг в коммерческих банках. Проанализированы процессы цифровизации банковской системы, мобильный банкинг, интернет-банкинг, финтех-технологии и эффективность услуг на основе искусственного интеллекта. Научно освещены текущее состояние внедрения цифровых услуг в коммерческих банках Узбекистана, их влияние на качество обслуживания клиентов и перспективы развития. По результатам исследования разработаны предложения по повышению эффективности банковских услуг, снижению операционных затрат и расширению клиентской базы.

Ключевые слова: цифровые банковские услуги, коммерческие банки, мобильный банкинг, интернет-банкинг, финтех, банковские инновации, искусственный интеллект, банковская система, цифровая экономика.

Annotation. This scientific article examines the theoretical and practical aspects of developing digital banking services in commercial banks. The study analyzes digitalization processes in the banking system, mobile banking, internet banking, fintech technologies, and the efficiency of artificial intelligence-based services. The current state of digital banking services in commercial banks of Uzbekistan, their impact on customer service quality, and future development prospects are scientifically explored. Based on the research findings, recommendations were developed to improve banking service efficiency, reduce operational costs, and expand the customer base.

Keywords: digital banking services, commercial banks, mobile banking, internet banking, fintech, banking innovations, artificial intelligence, banking system, digital economy.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi barcha iqtisodiy tarmoqlar singari bank-moliya tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini joriy etish va rivojlantirish bank faoliyatining samaradorligini oshirish, mijozlarga qulay xizmat ko‘rsatish hamda moliyaviy xizmatlar bozorida raqobatbardoshlikni ta’minlashning muhim omiliga aylanmoqda. Bugungi kunda mobil banking, internet banking,

masofaviy to'lov tizimlari, elektron hamyonlar va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bank xizmatlari sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham bank tizimini transformatsiya qilish va raqamlashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida tijorat banklari faoliyatiga innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish, bank xizmatlarini masofadan ko'rsatish hajmini oshirish hamda naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Natijada bank operatsiyalarini tezkor amalga oshirish, xizmat ko'rsatish xarajatlarini qisqartirish va mijozlar ehtiyojini qondirish imkoniyatlari kengaymoqda.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi shundaki, tijorat banklarida raqamli xizmatlarning rivojlanishi iqtisodiyotning barqaror o'sishiga, moliyaviy inklyuziyani ta'minlashga hamda aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kibexavfsizlik, texnologik infratuzilma va malakali kadrlar yetishmovchiligi kabi muammolar ham mavjud bo'lib, ularni ilmiy asosda tadqiq etish muhim hisoblanadi [1].

Adabiyotlar tahlili

Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish masalalari xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Jumladan, Joseph Schumpeter o'zining “The Theory of Economic Development” asarida innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili ekanligini ta'kidlab, moliyaviy institutlarda texnologik yangiliklarning joriy etilishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishini qayd etgan [2].

Frederic Mishkinning “The Economics of Money, Banking and Financial Markets” asarida bank tizimida axborot texnologiyalaridan foydalanish moliyaviy xizmatlarning tezkorligi va xavfsizligini oshirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan [3]. Olimning fikricha, raqamli bank xizmatlari operatsion xarajatlarni kamaytirish orqali tijorat banklari rentabelligini oshiradi.

Peter Rose o'zining “Commercial Bank Management” nomli asarida tijorat banklari faoliyatida internet banking va mobil banking tizimlarining joriy etilishi mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash bilan birga banklar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirishini ta'kidlagan [4].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan Sh. Shodmonov va U. G'afurovlarning iqtisodiyot nazariyasiga oid ilmiy ishlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarini modernizatsiya qilish zarurligi qayd etilgan bo'lib, bank tizimining innovatsion rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi omillardan biri sifatida baholangan [5].

Iqtisodchi olim A. Vahobovning bank tizimiga oid ilmiy tadqiqotlarida O'zbekiston tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirish, masofaviy xizmatlar ulushini kengaytirish va bank aktivlari samaradorligini oshirishga xizmat qilishi ta'kidlangan [6].

Shuningdek, M. Abdullayeva tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda fintech texnologiyalarining bank sektoriga kirib kelishi natijasida an'anaviy bank xizmatlari transformatsiyaga uchrayotgani, ayniqsa mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish tizimi mijozlar uchun qulaylik yaratishi ilmiy asoslangan [7].

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish bilan bog'liq iqtisodiy jarayonlarni o'rganishda tizimli tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash va guruhlash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida O'zbekiston tijorat banklari faoliyatiga oid statistik ma'lumotlar hamda xalqaro moliya institutlari hisobotlari o'rganildi. Raqamli bank xizmatlarining

iqtisodiy samaradorligini aniqlashda dinamik tahlil va analitik yondashuvlardan foydalanildi. Shuningdek, bank xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash orqali ilmiy xulosalar shakllantirildi. Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklarida raqamli xizmatlarni rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda tijorat banklarida raqamli xizmatlarni rivojlantirish bank tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi natijasida bank operatsiyalarini amalga oshirish tezligi ortib, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati sezilarli darajada yaxshilanmoqda. Ayniqsa, mobil banking va internet banking xizmatlarining ommalashuvi bank va mijoz o'rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

O'zbekiston tijorat banklarida so'nggi yillarda masofaviy bank xizmatlari hajmi sezilarli oshdi. Bank mobil ilovalari orqali to'lovlarni amalga oshirish, kredit olish uchun onlayn ariza yuborish, kommunal xizmatlarni to'lash va xalqaro pul o'tkazmalarini amalga oshirish imkoniyatlari kengaydi. Natijada bank filiallariga tashrif buyuruvchilar soni qisqarib, operatsion xarajatlar kamaymoqda.

Quyidagi jadvalda tijorat banklarida raqamli xizmatlarning asosiy iqtisodiy samaralari keltirilgan.

1-jadval

Tijorat banklarida raqamli bank xizmatlari rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi

Ko'rsatkichlar	2022 yil	2023 yil	2024 yil
Mobil banking foydalanuvchilari soni (mln kishi)	12,5	15,8	19,4
Internet banking xizmatlari ulushi (%)	38	47	59
Naqd pulsiz to'lovlar ulushi (%)	41	54	67
Bank operatsion xarajatlarining qisqarishi (%)	8	12	17
Onlayn kredit xizmatlari ulushi (%)	15	24	36

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, mobil banking xizmatlaridan foydalanuvchilar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa aholining raqamli moliyaviy xizmatlarga bo'lgan ishonchi ortayotganini anglatadi. Shuningdek, internet banking xizmatlari ulushining ortishi tijorat banklari faoliyatida raqamlashtirish jarayonlari jadallashayotganini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish natijasida banklarning operatsion xarajatlari qisqarmoqda. Chunki an'anaviy xizmat ko'rsatish tizimida ko'plab operatsiyalar inson omili orqali amalga oshirilsa, raqamli bank xizmatlarida avtomatlashtirilgan platformalardan foydalaniladi. Bu esa vaqt va mablag' tejallishini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, fintech kompaniyalari bilan hamkorlik qilish bank xizmatlarini yanada takomillashtirish imkonini bermoqda. Xususan, QR-to'lov tizimlari, biometrik identifikatsiya va sun'iy intellekt asosidagi chatbot xizmatlari banklarning innovatsion salohiyatini oshirmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bank ma'lumotlarining himoyasi va mijozlar shaxsiy ma'lumotlarini saqlash tizimini mustahkamlash raqamli bank tizimining asosiy talablaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, tijorat banklarida raqamli xizmatlarni rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Ayniqsa, chekka hududlarda istiqomat qiluvchi aholiga masofaviy bank xizmatlarini ko'rsatish moliyaviy inklyuziyani ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish zamonaviy bank tizimining asosiy rivojlanish yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamlashtirish jarayonlari bank xizmatlari tezkorligi, qulayligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Mobil banking, internet banking va fintech texnologiyalarining keng joriy etilishi banklar faoliyatida innovatsion muhitni shakllantirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli xizmatlarning rivojlanishi banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirish, mijozlar bazasini kengaytirish hamda moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, kibexavfsizlikni ta'minlash, axborot texnologiyalari infratuzilmasini takomillashtirish va malakali mutaxassislar tayyorlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Kelgusida tijorat banklarida sun'iy intellekt, blokcheyn va big data texnologiyalaridan keng foydalanish bank xizmatlarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli bank tizimida innovatsion texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash hamda raqamli transformatsiyani jadallashtirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020. – 12 b.
2. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Harvard University Press, Cambridge, 1934. – 255 p.
3. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Pearson Education, New York, 2018. – 684 p.
4. Rose P.S., Hudgins S.C. Commercial Bank Management. – McGraw-Hill Education, New York, 2013. – 742 p.
5. Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2010. – 528 b.
6. Vahobov A.V. Bank tizimini modernizatsiyalashning nazariy asoslari. – Toshkent: Moliya, 2015. – 286 b.
7. Abdullayeva M.A. “Fintech texnologiyalarining bank xizmatlari rivojlanishidagi o'rni”. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2022. – №3. – 44-52-betlar.